

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. За визначенням М. Єрмошенка, фінансова безпека є ґрунтовною складовою економічної безпеки держави, оскільки на фінансах базується будь-яка економіка, фінанси – кров економічної системи держави. Вчений обґрунтовує необхідність забезпечення і підтримки фінансової безпеки держави, тому що вона стосується не лише держави в цілому, а й усіх галузей національного господарства, приватних підприємців, усього суспільства. Нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету. Аграрна сфера вважається важливою складовою національної економіки України, яка об'єднує різні види економічної діяльності щодо виробництва сільськогосподарської продукції, продуктів харчування, а також доставки їх до кінцевого споживача. Агросфера України протягом останніх п'яти років виробляє близько 60 відсотків фонду споживання українського населення та займає друге місце у товарній структурі експорту, обсяг якого динамічно зростає. Крім того, агросфера є однією із бюджетоформуючих сфер національної економіки. Її частка у зведеному бюджеті України за останні роки сягає 9–10 відсотків. Однак частка аграрної сфери у ВВП держави постійно скорочується і знизилась з 16 відсотків у 2004 році до 12,1 відсотка в 2009 році, при тому, що в потужно розвинених країнах обсяг сільськогосподарського виробництва сягає близько – 3–5% ВВП [1]. Із зростанням темпів економічного розвитку в аграрній сфері продовжується процес деградації доквілля, генетичного фонду, виснаження природно-ресурсного потенціалу і як наслідок – загроза фінансовій безпеці країни.

Аналіз останніх досліджень. Методологічні аспекти щодо застосування інструментарію забезпечення фінансової безпеки агросфери знайшли певне відображення в працях таких відомих українських вчених як: В. Борисової, Т. Галушкіної, О. Гудзь, Б. Данилишина, С. Дорогунцова, О. Веклича, К. Ситника, В. Трегобчука, М. Хвесика, М. Єрмошенка, О. Шаблія, В. Шевчука та ін. Відмічаючи належний вклад існуючих наукових напрацювань, пропозицій стосовно зміцнення фінансової безпеки розвитку аграрної сфери, слід відзначити, що ці проблеми, в науковій літературі висвітлені недостатньо і залишаються актуальними.

Формування завдань досліджень. Завданням цієї статті є спроба обґрунтування дієвих заходів стосовно застосування інструментарію фінансової безпеки щодо аграрної сфери та виявлення можливостей й загроз зламу існуючої траєкторії розвитку у відповідності до запитів та викликів сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Початок нового тисячоліття в аграрній сфері економіки України ознаменований позитивними змінами. Передусім, це перехід від падіння і стагнації до періоду сталого зростання виробництва. Однак за останні роки хоча й спостерігаємо суттєві позитивні зрушення у соціально-економічному розвитку агросфери, але підвищення життєвого рівня сільського населення не є адекватним до проголошуваних урядом темпів розвитку економіки. Формування ринкових відносин в аграрній сфері України з метою трансформації її економіки ставить перед державою завдання гармонізації економічної і соціальної ефективності аграрного виробництва та його екологізації.

В умовах жорсткої фіксації цін, гострого браку інвестиційних коштів для поповнення основних і оборотних активів, негативної рентабельності аграрної продукції, розробка і реалізація ефективної фінансової політики відіграє важливу роль в підвищенні економічної і соціально-екологічної ефективності агросфери.

Особливу актуальність проблеми забезпечення фінансової безпеки в аграрній сфері економіки України набувають у зв'язку з можливою ратифікацією угоди про асоціацію України з Євросоюзом.

Повсюдно спостерігається низька економічна ефективність агроформувань, звуження сфери їх економічної діяльності, розповсюдження монокультуризації, недотримання сівозмін, формування нестійких і несприятливих агроландшафтів, екологодеструктивний тиск на земельні ресурси і навколишнє середовище, змушений імпорт продовольчого зерна, після активного його експорту, великі виробничі витрати, злет фінансових ризиків, зниження фінансової стійкості, втрата платоспроможності, спустошення і занепад сільських територій (частка безлюдних і деградуючих сіл більше 40%), неймовірна бідність сільського населення. По суті, такі цілісні компоненти аграрної сфери, як економіка, довкілля, технологічні інновації та суспільні інститути функціонували ізольовано одна від одної.

Критерієм вартісної оцінки природних ресурсів вважалися затрати на освоєння і підтримку об'єктів природокористування в придатному для експлуатації стані. І тільки 70-ті роки двадцятого століття, різко загостривши екологічні проблеми, поставили перед економічною наукою завдання осмислення сформованих тенденцій еколого-економічного розвитку та розробки принципово нових стратегій та домінант економічного й суспільного піднесення.

Прийняте в Україні формулювання фінансової безпеки базується на понятті захищеності фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стале економічне зростання.

Практична реалізація цілей, досягнення яких сприяє фінансовій безпеці агросфери, вимагає застосування певного інструментарію, який сприяв би перерозподілу ресурсів та економічним перетворенням на підґрунті співставлення екологічних можливостей країни з економічними потребами її сільського населення. До загальновідомого інструментарію макроекономічного аналізу відносять модель кругових потоків, модель пропозиції та попиту, хрест Кейнса, модель IS–LM, криві Філіпса, Лафера, модель Слоу та інші. Моделі використовуються для розкриття теоретичних перспектив економічного росту та підбору певних політичних, економічних та фінансових інструментів для його забезпечення. Такі моделі слугують для доказу: єдності натурально-речових та вартісно-грошових макроекономічних пропорцій; взаємозв'язку та взаємообумовленості сфер та потоків відтворення руху ресурсів, товарів та доходів; необхідності узгодження економічних інтересів виробників та споживачів; рівноваги сукупної пропозиції та сукупного попиту; можливості уряду розподіляти доходи, здійснювати перерозподіл ресурсів та регулювати рівень економічної діяльності [2].

Потрібно здійснювати певний коригуючий вплив на попит агроформувань у виробничих ресурсах та на потреби населення, а отже створити умови, які б стимулювали виробництво екологічно чистої продукції. Кількість інструментів, що використовуються для економічного захисту навколишнього природного середовища, постійно зростає.

Сучасне дослідження проблем екології виявляє багато протиріч пов'язаних з екологією через фінансово-економічні механізми. Головними з них, є існування низки фінансово-економічних важелів впливу на природокористувачів, наприклад, податки, відрахування і платежі екологічного характеру, кредитування природоохоронних заходів, екологічний аудит і екологічне страхування, які не вирішують екологічних проблем агровиробництва.

За існуючої практики «екологічна» складова податково-бюджетної системи в Україні має яскраво виражений фіскальний характер і спрямована здебільшого на поповнення бюджетних коштів, по суті, за рахунок експлуатації природних ресурсів.

Траєкторія фінансової безпеки агросфери повинна бути зорієнтована на комплексний збалансований розвиток сільських територій, спрямований на стабільну їх екологізацію, забезпечення збалансованих умов праці та проживання населення. Ще у червні 2006 року Європейський Союз прийняв нову Стратегію сталого розвитку до чого спонукали відмічені тенденції у погіршенні фінансової безпеки агросфери. Зокрема, нова стратегія сталого розвитку ЄС зазначає наступне: «країни-члени повинні розглядати подальші кроки переносу оподаткування з праці на споживання ресурсів та енергії та забруднення для сприяння зростанню зайнятості та зменшення негативних екологічних впливів у затратно-ефективний спосіб».

Але кроків до впровадження такої податкової стратегії в Україні не відчувається. Кардинальним засобом зміни такої ситуації, є підвищення ролі фінансово-економічних механізмів що потребує не стільки розробки нових методів і підходів, скільки модернізації існуючих регуляторів, адаптованих до принципово нових вимог економічного простору, поєднання їх примусово-обмежувальної та стимулюючо-компенсаційної природи [1].

Саме цей шлях забезпечить більш сприятливі умови для природозбереження, а також для застосування екологічно безпечних технологій і методів господарювання агроформувань. Принципово також мати спільне бачення майбутньої системи податкових важелів, оскільки перед фінансовими та нефінансовими сферами стоять одні і ті ж завдання приєднатися до клубу розвинених країн, бути відкритими для практичних підходів і технологій, які ведуть до підвищення продуктивності, екологізації та прибутків.

Досягнення рівноваги між усіма цими аспектами буде нелегкою справою. Одним з головних інструментів фінансової безпеки агросфери є адекватна і зважена податкова політика. Оцінка податкових важелів засвідчує, що для підвищення їх дієвості доцільно:

- сформувані ефективну, стабільну, гнучку, доступну та прозору систему податкових важелів забезпечення сталого розвитку агросфери та їх адміністрування;
- запровадити науково обґрунтовану та попередньо досліджену задовільну податкову базу і встановити оптимальні ставки податків агросфери за видами діяльності, галузями, регіонами;
- визначити політику щодо застосування податкових важелів забезпечення сталого розвитку агросфери та забезпечити однозначність тлумачення її принципів задля уникнення спотворень;
- встановити 5-ти річний мораторій на внесення змін та доповнень з питань оподаткування агросфери;
- забезпечити доступність для громадського сприйняття поняття податкових важелів забезпечення сталого розвитку агросфери.

Адекватна оцінка природних об'єктів і ресурсів винятково важлива для схвалення обґрунтованих управлінських рішень щодо екологізації агросфери.

Важливою проблемою на шляху втілення концепції сталого розвитку є формування системи вимірів (індексів та індикаторів) для кількісного і якісного оцінювання цього дуже складного процесу [3].

Головні вимоги до зазначеної системи вимірів – її інформаційна повнота та адекватність представлення взаємопов'язаної тріади складових сталого розвитку. Сталий розвиток агросфери повинен досягатися оптимальним поєднанням таких важливих факторів розвитку її економіки, як рівень та якість інновацій, пріоритетна підтримка досліджень, значні іноземні інвестиції, з досконалим законодавством у сфері оподаткування бізнесу та високих технологій, ефективним захистом приватної власності, і особливо інтелектуальної, низьким рівнем корупції, орієнтацією фінансової політики держави на створення економік за моделлю «добробуту для всіх» замість моделі «байдужості до стихійного ринку».

Серед інструментарію фінансової безпеки агросфери слід відзначити формування та розвиток державного фонду із суворо цільовим розподілом ресурсів і напрямками їх використання. В якості такого фонду доцільно створити Єдиний державний фонд екологізації агросфери (ЄДФЕА), як позабюджетну фінансову установу [1]. Здійснення послідовного втілення правових та економічних заходів, щодо запровадження механізмів змішаного агрострахування в агросфері, зорієнтованих на забезпечення майнового захисту суб'єктів агросфери стане підґрунтям екологічної рівноваги агроландшафтів, стабілізації агровиробництва й фінансової безпеки агросфери.

Висновки: На даний час практично не діють інструменти та важелі які б сприяли фінансовій безпеці агросфери. Можливості реалізації комплексу заходів в подоланні фінансової та екологічної кризи й оздоровлення навколишнього природного середовища визначаються переважно трьома чинниками (економічним, екологічним, науково-технічними потенціалами). Тільки такий підхід дає можливість визначити заходи щодо мінімізації негативних дій і сприяти позитивному впливу фінансової безпеки на агросферу. Теорія і практика засвідчили, що на межі століть вчення В.Вернадського про ноосферу виявилось необхідною платформою для напрацювання триєдиної концепції сталого еколого-соціально-економічного розвитку. Нарощування агровиробництва без достатнього рівня фінансової безпеки призвело до посилення ресурсної напруженості, виникнення цілої низки економічних, соціальних та екологічних проблем і прогресуючого зростання факторів їх ризику. На нашу думку головними інструментами забезпечення фінансової безпеки аграрної сфери виступають: адекватна і зважена податкова політика, зміцнення екологічної складової, особливо в очікуванні Євроінтеграційних змін, а також подальший розвиток агровиробництва виключно на основі новітніх досягнень і технологій в аграрній сфері. Перелічені інструменти повинні дати змогу забезпечити фінансову безпеку, а отже впевненість в подальшому стабільному розвитку та покращенню економічної ситуації в Україні.

Анотація

Розглянуто інструментарій забезпечення фінансової безпеки в аграрній сфері, здійснено моніторинг існуючих проблем у контексті реалій сучасного економічного простору.

Аннотация

Рассмотрен инструментарий обеспечения финансовой безопасности в сельском хозяйстве, проведен мониторинг существующих проблем в контексте реалий современного экономического пространства.

Abstract

Was toolked the providing financial security in agriculture, carried out monitoring of the existing problems in the context of the realities of modern economic space.

Список використаних джерел:

1. Ботвіна Н.О. Фінансова політика сталого розвитку агросфери / Н.О.Ботвіна // Монографія – К.: ННЦ ІАЕ. – 2011. – 303 с.
2. Ботвіна Н.О. Вплив фінансової політики на інтеграційні процеси в аграрній сфері України / Н.О.Ботвіна. – Херсон: Таврійський науковий вісник. Вип. 74, – 2011. – С. 196-204.
3. Гудзь О. Є. Механізм забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств// Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. Вип. 50 – Харків: ХНТУСГ, 2007 р. – 400 с. - с.90 - 94.
4. Львовичкін С.В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання // Фінанси України. - 2000. - № 12. – С. 25-33.